

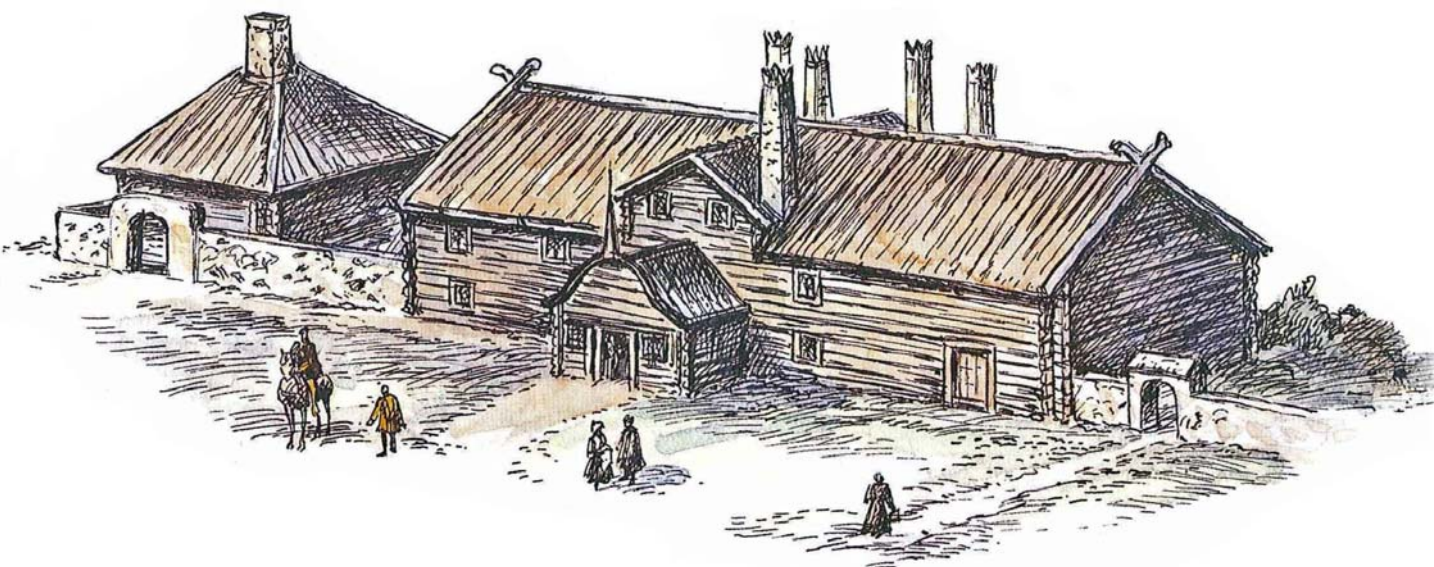
Rapport 2011:29

Arkeologisk förundersökning

Nya elledningar vid Tuna kungsgård

intill RAÅ 111
Rystad-Tuna 1:1
Rystad socken
Linköpings kommun
Östergötlands län

Olle Hörfors

Ö S T E R G Ö T L A N D S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

Nya elledningar vid Tuna kungsgård

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Syfte	7
Undersöknings- och dokumentationsmetod	7
Resultat och tolkning	7
Referenser	8
Tekniska uppgifter	9

Omslagsbild: I sin bok "Gustav Vasa och hans folk" har Göte Göransson gjort en rekonstruktion av Tuna kungsgårds huvudbyggnad, det så kallade Kungshuset, såsom den kan ha sett ut under vasatid (Göransson 1983).

Ö S T E R G Ö T L A N D S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandsmuseum.se • www.ostergotlandsmuseum.se

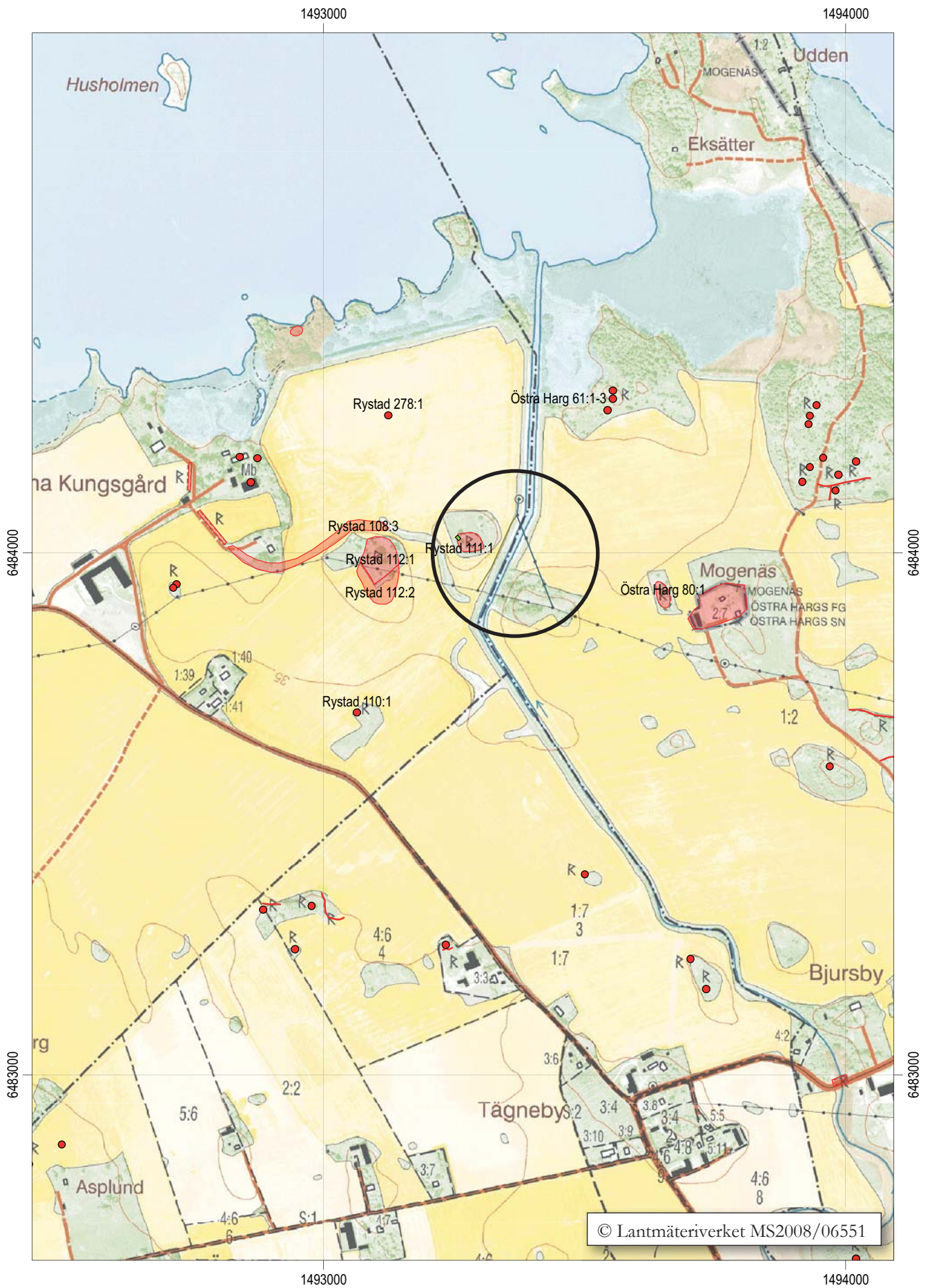
Sammanfattning

I samband med schaktningar för nya elledningar vid fastigheten Rystad-Tuna 1:1, Rystad socken och Linköpings kommun, genomförde Östergötlands museum under våren 2011 en arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll. Den nya jordkabeln var förlagd till en åkermark strax intill invallningen av Bjursholmsån samt öster om gravfältet RAÄ 111 i Rystads socken.

Ingenting av arkeologiskt intresse framkom vid den antikvariska kontrollen och inga fortsatta arkeologiska åtgärder rekommenderas i ärendet.

Olle Hörfors
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan, blad 8F 6i, med undersökningsområdet markerat. Skala 1:10 000.

Inledning

I samband med schaktningar för nya elledningar vid fastigheten Rystad-Tuna 1:1, Rystad socken och Linköpings kommun genomförde Östergötlands museum under våren 2011 en arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll. Den nya jordkabeln var förlagd till en åbrink, strax nedanför och öster om gravfältet RAÅ 111 i Rystads socken.. Uppdragsgivare och kostnadsansvariga var Utsikt nät AB genom Bo Danielsson. Arkeologiskt ansvarig var antikvarie Olle Hörfors, Östergötlands museum som också svarat för rapporten.

Områdesbeskrivning

Tuna kungsgård är belägen i den nordligaste delen av Rystad socken och invid Roxens södra strand. Gården ligger i övergången mellan skogsområdet norr och öster om Ekängen och det öppna slättlandskapet kring Tägneby, Skälv och Malma i sydöst.

De äldsta fornlämningarna i området kan dateras till sten/bronsålder och består av en fyndplats för en stenyxa av grönsten och två skålgropsförekomster (RAÅ 278 och 279). På de låga uppstickande impedimenten öster om gården ligger två gravfält, RAÅ 111 och 112, som

Figur 4. Utdrag ur digitala fastighetskartan, blad 8F 6i. Blå markering är rasering av befintlig luftledning, gul markering är ny jordkabel och grön markering är en husgrund. Skala 1:2000.

tillsammans har ett 30-tal registrerade fornlämningar visande att gården sannolikt är anlagd under senare delen av järnåldern.

Även vid Mogenäs på östra sidan Bjursholmsåns mynning finns enstakastensättningar och gravfält från järnålder (Östra Harg RAÅ 61 och 80).

Rester efter en vallgrav som ursprungligen tycks ha inringat hela området från gården i väster och ut till Bjursholmsåns mynning i öster finns delvis bevarad och

har fornminnesnummer RAÅ 108. Den östligaste delen av denna anläggning är idag helt överodlad, men syns delvis på fastighetskartan som en förlängning på den som fornminne registrerade västra delen. Vallgraven tillhör sannolikt vasatidens anläggning.

Gården omnämns 1322, då den förlänades till riddaren Knut Mattiasson (www.riksarkivet.se SDHK 9515). Brevet är undertecknat av hela rikets råd, bland andra biskop Olof i Uppsala, drotten Knut Johansson,

Figur 4. Utdrag ur handling 05-rjs-4 i LMM arkiv. Undersökningsområdet är beläget i betesmarken direkt öster om ån.

marsken Matts Kettilmundsson med flera. Gården tycks sedan under medeltiden tillhört det yppersta frälset och omnämns bland annat i testamentena efter två av Sveriges rikaste kvinnor. I flera källor anges istället 1288 som året för detta brev (www.sfv.se och Göransson 1983 bland annat).

1321 omnämns gården för första gången som *"in iipr atunum"* då drottningens syster Ingrid Svantepolksdotter bland annat testamenterar sina gods i Tegnaby och Yttre Tuna jämte en silverask med relikier och en kyrkoskrud till Vreta kloster (www.riksarkivet.se SDHK nr 3075). Nästa rika kvinna att donera gården är Katharina Knutsdotter, änka efter riddaren Ulf Håkansson som i sitt mycket detaljerade och omfattande testamente från år 1369 (www.riksarkivet.se SDHK 9515) bland annat pantsätter sin egendom i Tuna, vars avkastning skall uppbäras till dess gottgörelse är givet till gagn för legaten till korprästerna i Linköping och klostret där.

Under slutet av 1400-talet tillhörde gården Sten Sture den äldre vilket gjorde att Gustav Vasa genom sin släktskap med denne kunde hävda äganderätten till gården i den ägotvist han hade med biskop Brask.

1549 framtogs häradshövningen Erik Jönsson gården och istället installerades en gårdsfogde för att sköta förvaltningen av prebende- och klosterbönderna i Memmings och Åkerbo härader. Vid samma tillfälle lät kungen uppföra det så kallade kungshuset, vilket kan ha sett ut som på Göte Göranssons illustration (se omslagsbild).

1602 förlänades gården till hovmarskalken Otto Helmer Mörner men drogs vid Karl XI:s reduktion åter in till kronan 1681 och kom att bli översteboställe för östgötakavalleriet i det av kungen skapade indelningsverket. Som sådant förblev Tuna långt in på 1800-talet. Gården ägs fortfarande av Statens fastighetsverk och ingår bland statens kulturfastigheter.

Gården ligger på en kulle i den omgivande slätten och tidigare var denna kulle omfluten av vatten. Gården har tidigare haft byggnader på alla fyra sidor, men det äldsta kända huset, det så kallade kungshuset, se ovan, är nu borta. Av dagens hus är "Stora stenhuset" uppfört 1644 men kraftigt ombyggt 1753. "Lilla Stenhuset" är uppfört 1648-52 och har bland annat takmålningar från mitten av 1600-talet. Huset präglas dock främst av en ombyggnad 1926. Arrendatorsbostaden väster om gården är från mitten av 1800-talet (uppgifter från www.sfv.se)

Figur 5. Pågående arbete. Invallningen av ån i förgrunden. Gravfältet RAA 111 till vänster i bakgrunden. Foto Olle Hörfors, ÖM.

Syfte

Syftet med den antikvariska kontrollen var att tillse att fast fornlämning inte berördes av den planerade exploateringen. Lämningar som trots detta påträffades avsågs att dokumenteras avseende karaktär, datering och utbredning samt, om det inom ramen för arbetet var möjligt, även begränsas.

Undersöknings- och dokumentationsmetod

Undersökningen genomfördes som en antikvarisk kontroll, vilket i detta fall innebar att grävningen besiktigades under pågående arbete.

Då inget av arkeologiskt intresse framkom bestod den enda dokumentationen av ett antal digitala foton. Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.

Resultat och tolkning

Vid den antikvariska kontrollen framkom inget av arkeologiskt intresse. Ingen annan dokumentation än digitala foton upprättades därför heller.

Däremot iaktogs stengrunden till en utlada i gravfältets västra del. Denna bestod av på berget direkt lagda, ca 1 m i diameter stora och huggna, stenar vilka stod i gles formation och bildade en rektangel.

Figur 6. Låg rund stensättning på gravfältet RAÄ 111. Foto Olle Hörfors, ÖM.

Referenser

Göransson G. 1983. *Gustav Vasa och hans folk*.

Lantmäteriakter från Lantmäteriverkets arkiv i Linköping
05-rys-1 Arealavmätning av Tuna i Rystad upprättad
1681

05-rys-4 Arealavmätning av Tuna i Rystad upprättad
1692

05-rys-60 Arealavmätning av Tuna i Rystad upprättad
1817

Digitala arkiv

Fornminnesregistret FMIS. www.raa.fmis.se

Ortnamnsregistret. www.sofi.se

Riksarkivet. www.ra.se

Lantmäteriverket. www.lantmateriet.se

Statens fastighetsverk. www.sfv.se

Figur 7. Nyuppäckt grund till utlada bestående av en rektangel med buggen sten. Foto Olle Hörfors, ÖM.

Tekniska uppgifter

Område	Tuna
Fastighetsbeteckning	Rystad-Tuna 1:1
Socken	Rystad
Kommun	Linköping
Län och landskap	Östergötland

Fornlämningsnr	RAÄ 111
----------------	---------

Ekonomiska kartans blad	085 68 (8F6i Rystad)
Koordinater	Mittkoordinat X6484031, Y1493355
Koordinatsystem	RT 90 2,5 gon V

Länsstyrelsens dnr	431-277-11
Länsstyrelsens beslut	2011-02-11
Länsstyrelsens handläggare	Malin Backman
ÖLM dnr	31/11
Projektnummer	531213

Uppdragsgivare	Utsikt nät AB
Kostnadsansvarig	Utsikt nät AB

Projektledare	Olle Hörfors
Fältarbetsid	2011-03-30

Fynd	-
Foto filmnr	Digitala foton
Analyser	-

Grafik	Lasse Norr
Renritning	-
Grafisk form	Lasse Norr

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.

Ur allmänt kartmaterial
ISSN 1403-9273

© Lantmäteriverket MS2008/06551
Rapport 2011:29 © Östergötlands museum

I samband med schaktningar för nya elledningar vid fastigheten Rystad-Tuna 1:1, Rystad socken och Linköpings kommun, genomförde Östergötlands museum under våren 2011 en arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll. Den nya jordkabeln var förlagd till en åkermark strax intill invallningen av Bjursholmsån samt öster om gravfältet RAÄ 111 i Rystads socken.

Ingenting av arkeologiskt intresse framkom vid den antikvariska kontrollen och inga fortsatta arkeologiska åtgärder rekommenderas i ärendet.